

Pikarski i neopikarski elementi u romanima Ive Brešana

Prstec, Đurđica

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:642910>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-26**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI

FILOZOFSKI FAKULTET

Đurđica Prstec

**Pikarski i neopikarski elementi u romanima
Ive Brešana**

(DIPLOMSKI RAD)

Rijeka, 2019.

SVEUČILIŠTE U RIJECI

FILOZOFSKI FAKULTET

Odsjek za kroatistiku

Đurđica Prstec

Matični broj:

0009067590

**Pikarski i neopikarski elementi u
romanima Ive Brešana**

DIPLOMSKI RAD

Diplomski studij: Hrvatski jezik i književnost

Mentorica: dr. sc. Sanja Tadić-Šokac doc.

Rijeka, 2019.

IZJAVA

Kojom izjavljujem da sam diplomski rad naslova „Pikarski i neopikarski elementi u romanima Ive Brešana“ izradila samostalno pod mentorstvom dr. sc. Sanje Tadić-Šokac doc.

U radu sam koristila metodologiju primjerenu temi o kojoj sam pisala te literaturu čiji se popis nalazi na kraju rada. Tuđe spoznaje, stavove i zaključke te odlomke i sintagme iz romana na pravilan način sam citirala.

Studentica

Potpis

Đurđica Prstec

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. BIOGRAFIJA I STVARALAŠTVO IVE BREŠANA.....	2
3. ANALIZA I INTERPRETACIJA ROMANA.....	5
3.1. Ptice nebeske.....	5
3.2. Ispovijedi nekarakternog čovjeka	16
3.3. Ništa sveto.....	32
4. ZAKLJUČAK	41
5. LITERATURA.....	43
6. SAŽETAK I KLJUČNE RIJEČI	44
7. NASLOV I KLJUČNE RIJEČI NA ENGLESKOM JEZIKU	45

1. UVOD

U ovome diplomskome radu bit će riječ o pikarskim i neopikarskim elementima u romanima Ive Brešana. Svrha je prvoga dijela upoznavanje književnika i njegova stvaralaštva. Spomenut će se Brešanovi dramski počeci i reprezentativna djela. Ukratko će se dati uvid u radnju pojedinih romana i utvrditi njihove zajedničke karakteristike. Budući da se Brešan okušao i u redateljskim vodama, bit će spomenut i taj segment njegova djelovanja.

Drugi dio odnosit će se na analizu i interpretaciju Brešanovih pikarskih romana, točnije romana *Ptice nebeske*, *Ispovijedi nekarakternog čovjeka* i *Ništa sveto*. Prije interpretacije pojasnit će se važni pojmovi i dati uvid u podrijetlo pikara. Njih će se povezati s tradicijom morozofa i karnevaleskne kulture. Na primjerima iz romana povući će se opozicija između tradicionalnih pikarskih obilježja i neopikarski filozofskih promišljanja. Analizirat će se utjecaj fortune na glavne likove, njihova pozicija i podrijetlo, panoramski pregled društva, theatrum mundi, te egzistencijalna promišljanja likova o sebi i ideologijama koje ih okružuju. Razmišljanja i zaključci bit će popraćeni citatima iz romana. Zbog prikaza povijesti iz perspektive ljudi s dna društvene ljestvice, povući će se paralela s historiografskom metafikcijom. Rad će se dotaknuti i teme „smrti“ pikarskog romana.

Neki su od ciljeva rada prikazati utjecaj društveno-političkih zbivanja na sudbinu običnih ljudi, prikazati metamorfoze pikara kroz vrijeme te skinuti koprene Brešanovih ironičnih i satiričnih opaski. U zaključku će se sumirati tvrdnje, razmišljanja i problematična pitanja. Pokušat će se odgovoriti i na ono najvažnije, a to je pitanje opstanka pikarskog romana u suvremeno doba.

2. BIOGRAFIJA I STVARALAŠTVO IVE BREŠANA

Ivo Brešan bio je hrvatski dramski pisac, prozaist i scenarist. Rođen je 27. svibnja 1936. godine u Vodicama, a umro 3. siječnja 2017. godine u Zagrebu. U Šibeniku je završio gimnaziju, a diplomirao je jugoslavistiku 1960. godine na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Duži period predavao je u šibenskoj gimnaziji, a zatim je preuzeo ulogu rukovoditelja šibenskoga Centra za kulturu koje je kasnije postalo Šibensko kazalište. Njegov prvi prozni rad objavila je *Šibenska revija* 1955. godine. U 60-im godinama prošloga stoljeća sudjelovao je u brojnim amaterskim i profesionalnim predstavama te je objavio nekoliko eseja i novela, ali nisu prošle zapaženo. Napisao je i dramu *Proteus Anguineus* koja nikada nije bila objavljena niti izvedena. No 1970. godine uspio je objaviti dramu *Četiri podzemne rijeke* te je do sredine 90-ih godina pisao tekstove za kazalište, film i televiziju. Sredinom 90-ih godina odlučio se u potpunosti posvetiti pisanju romana i pripovijedaka.

Ogroman uspjeh postigao je „grotesknom tragedijom u pet slika“ *Predstava Hamleta u selu Mrduša Donja*. Iako je napisana 1965. godine, izvedena je tek 1971. godine u zagrebačkome Teatru i TD. Iste je godine objavljena njezina prva verzija u časopisu *Kolo* (br. 7), a konačna verzija objavljena je u knjizi *Groteskne tragedije*. Koliko je tekst bio uspješan govori i činjenica da je izveden u mnogim europskim zemljama i jugoslavenskim gradovima. No javili su se i brojni ideološki napadi jer su dramu smatrali politički provokativnim tekstom. Kasnije su više do izražaja došli njezini postmodernistički intertekstualni i intermedijalni elementi. Brešan je nakon takvog uspjeha napisao još dvadesetak „grotesknih tragedija“. U dramskom stvaralaštvu koristio se često intertekstualnošću, a to se vidi u drami *Nečastivi na filozofskom fakultetu* (Goetheov *Faust*), scenskoj igri *Svečana večera u pogrebnom poduzeću* (elementi zamjene identiteta iz Gogoljeva *Revizora*), drami *Viđenje Isusa Krista u kasarni* (intertekst *Biblija*) i mnogima drugima.

Tema Brešanovih dramskih tekstova često obuhvaća sukobe između intelektualaca i partijskih birokrata. Želi se prikazati nemoć intelektualnog pojedinca u odnosu na politička zbivanja uzrokovana vladajućom elitom.

Brešanov prozni rad nadovezuje se na dramsko stvaralaštvo, a to je vidljivo u karakterizaciji likova iz romana, koji su dvojnici nekih likova iz drama (pr. Motka i Gic podsjećaju na par prevaranata iz drame *Svečana večera*). Brešanov opus pikarskih romana čine: *Ptice nebeske* iz 1990. godine, *Ispovijedi nekarakternog čovjeka* iz 1996. godine i *Ništa sveto* iz 2008. godine.

Osim pikarskih romana, Brešan je napisao i trilogiju koju čine romani: *Astaroth* iz 2001. godine, *Država Božja 2053* iz 2003. godine i *Vražja utroba* iz 2004. godine. U romanu *Astaroth* proteže se faustovski motiv prodaje duše. Protagonist Martin Boras prikazan je kao anti-junak jer prodaje svoju dušu Astarothu samo da bi lagodnije živio. No vrug naplaćuje svoje usluge s kamatama pa ga Martin kasnije mora služiti izazivajući kaos i mijenjajući identitete. Martin tako kroji povijest koja je u romanu prikazana destruktivno. Kritizira se politika kao neograničeno vladajuće zlo, ali i crkva, ideologija, fanatizam i sl. Vrug stavlja ljude na kušnju i poigrava se čitavim svijetom izazivajući kaos. Ljudi su sami krivi jer su slabi i padaju na testovima moralnosti. *Država Božja 2053* roman je koji distopijski prikazuje Hrvatsku pod vodstvom Tea Torlaka i desne diktature. Crkva i politika prikazane su kao dvije struje koje se međusobno isprepliću iako bi trebale biti odvojene. U romanu *Vražja utroba* proteže se motiv danteovskog podzemlja unutar kojega grupa karakterno različitih ljudi traga za skrivenim ustaškim zlatom. Naziv romana odnosi se na ukletu pećinu na Velebitu u kojoj je skriveno blago iz doba NDH. Kroz likove Joséa i Tomaša prikazuju se rascijepljenost čovjekova identiteta i vječita borba između dobra i zla. U romanu su prikazani ljudi u stanju preživljavanja, kako bi se istaknula nagonaska priroda čovjeka, koja je vidljiva u poglavlju kanibalističkog žrtvovanja jednoga od njih. José se na kraju romana

utapa pokušavajući izaći iz Vražje utrobe kroz morski tunel. Tako se postiže cikličnost romana jer čitatelj zaključuje da je truplo s porukom zapravo njegovo.

Brešan je napisao zbirku fantastičnih novela *Pukotine i druge priče* iz 2000. godine. Naslov je takav jer njime aludira na povijesne pukotine. Likovi su prikazani kao marionete u rukama vremena koje ciklički razrušava sudbine. Način tumačenja povijesti sličan je novopovijesnome romanu jer se propituje idealističko viđenje slavne prošlosti prikazano iz perspektive pobjednika i moćnika. Roman *Kockanje sa sudbinom* iz 2002. godine žanrovski odudara od Brešanova proznog opusa jer je riječ o kriminalističkom romanu. Propituju se utjecaji sudbine i slučajnosti na čovjekov život što korespondira s kombinatorikom i kockanjem.

*Kockanje sa sudbinom (2002), kratak kriminalistički roman u kojem umirovljeni profesor filozofije i strastveni kockar, organizirajući istragu kao hazardnu igru, razrješuju jedan od zločina počinjenih u Domovinskom ratu, iznimka je u Brešanovu romanesknom opusu, premda se i u njemu autor bavi pitanjem što ga postojano zaokuplja, a to je pitanje o podrijetlu i ulozi zla u povijesti i politici, pa i u čovjekovu osobnom životu.*¹

Brešan se okušao i u scenarističkim vodama sa sinom Vinkom i postigao uspjeh filmovima *Kako je počeo rat na mom otoku* iz 1996. godine i *Maršal* iz 1999. godine. Suradivao je s redateljima K. Papićem i V. Bulajićem. S Papićem je 1973. godine ekranizirao *Predstavu Hamleta u selu Mrduša Donja, Izbavitelja*, 1976. godine i *Tajnu Nikole Tesle*, 1980. godine. Iz suradnje s Bulajićem nastali su filmovi *Obećana zemlja* iz 1986. godine i *Donator* iz 1989 godine. Brešan je napisao i scenarij za TV-seriju *Ptice nebeske* u kojoj su glavne uloge odigrali Zijad Gračić (Grof) i Žarko Potočnjak (Motka).

¹ Hrvatska književna enciklopedija. (2009.) sv.1, LZMK. Zagreb, str. 217.

3. ANALIZA I INTERPRETACIJA ROMANA

3.1. Ptice nebeske

Roman *Ptice nebeske* objavljen je 1990. godine. Sastoji se od šest dijelova, a to su: *Udavača*, *Čarobna sprava*, *Sveti Franjo Asiški*, *Pukovnik Crnih košulja*, *Pomahnitali grad* i *Prst sudbine*. Epizode romana nižu se jedna za drugom, a povezuju ih glavni likovi pa je kompozicija linearna. Radnja romana vrti se oko dvojice protagonista varalica Motke i Gica čiji su se životni putevi spojili te oni zajedno doživljavaju brojne pustolovine. Roman žanrovski pripada tzv. pikarskom romanu jer su njih dvojica zapravo par pikara koji lutaju od grada do grada kako bi zadovoljili osnovne životne potrebe. Mirna Brkić u knjizi *Mudraci iza maske smijeha* iz 2010. godine definirala je pojam pikara:

*Pikaro je varalica i lopuža, ali označava i osobu koja je inteligentna, duhovita i snalažljiva. Zapravo je, uglavnom, simpatičan, jer predstavlja sposobnog i snalažljivog pučanina koji je bez ikakvih prava i povlastica u društvu, pa se probija kroz klasno društvo kako najbolje zna, boreći se najčešće za голу egzistenciju.*²

Sam naziv pikarski roman potječe iz španjolske književnosti:

*Prije svega valja reći da sam naziv pikarski roman dolazi od španjolske riječi *picaro* što znači nitkov, hulja, probisvijet.*³

Preteće pikara vidljive su već u likovima dvorskih luda. Uz njih se vezao stereotip manje inteligencije sve do pojave Erazma Rotterdamskog i njegovog djela *Pohvala ludosti* koje slavi mudrost dvorskih luda. One su morale biti izvrsni plesači, pjevači, glumci, akrobati, retoričari, psiholozi, a uz sve to trebali su imati vještinu da na humorističan i satiričan način ukažu na neke ozbiljnije

² Brkić, Mirna. (2010.) *Mudraci iza maske smijeha*. Synopsis. Zagreb. str 7.

³ Beker, Miroslav. (2002.) *Roman 18. stoljeća*. Školska knjiga. Zagreb. str 110.

društvene probleme. Prvi pravi pikarski roman potječe iz španjolske književnosti, a riječ je o romanu *Život Lazarilla de Tormesa i njegove sreće i kobi*, čiji je autor anonimn. Odjeci pikarskog žanra vidljivi su i u Cervantesovu *Don Quijoteu*, Apulejevim *Metamorfozama* Petronijevu *Satirikonu* te Rabelaisovu *Gargantui i Pantagruelu*. Među najpoznatije pikarske romane ubrajaju se Hašekov *Dobri vojnik Švejk* te Twainov roman *Pustolovine Huckleberryja Finna*.

No što zapravo povezuje lude i pikare? Izravan odgovor upravo je ta nit poruge, taj satiričan pogled na crkvenu, društvenu i političku moć. Želja za promjenom realizira se u vrijeme petoga godišnjeg doba koje ruski teoretičar Mihail Bahtin naziva karnevaleskom kulturom.

Smijeh zahvaća oba pola promjene, usmjerava se na sam proces promjene, krizu. U činu karnevalskog smijeha povezani su smrt i ponovno rođenje, osporavanje (rugaње) i potvrđivanje (trijumfalni smijeh). To je univerzalni smijeh, okrenut svijetu. U smijehu se ostvaruje „drugo otkrovenje“, obznanjuje se „druga istina“ o svijetu.⁴

Bahtin navodi i funkcije karnevalsko-groteskne forme:

Osvjetljava slobodu tvorevina mašte, omogućuje da se sjedini raznorodno i zbliži daleko, pomaže oslobađanju od vladajućeg pogleda na svijet, od svake uslovnosti, od banalnih istina, od svega običnog, poznatog, općeprihvaćenog, omogućuje da se svijet vidi na nov način, da se osjeti povezanost svega postojećeg i mogućnost sasvim drugačijeg poretka u svijetu.⁵

Tada se mijenjaju uloge i javlja se oslobađajući smijeh kojim se žele doseći sloboda i nesputanost od bilo kakvih hijerarhijskih okova. No kako to povezati s pikarskim romanom *Ptice nebeske*? Ivo Brešan kroz svoje romane daje oštru

⁴ Lachmann, Renate. (2002.) *Phantasia / Memoria / Rhetorica*. Matica hrvatska. Zagreb. str 380/381.

⁵ Bahtin, Mihail. (1978.) *Stvaralaštvo Fransa Rablea i narodna kultura srednjeg veka i renesanse*. Nolit. Beograd. str 43.

kritiku korumpiranoga društva u kojemu se pripadnici nižih slojeva moraju boriti da bi zadovoljili osnovne egzistencijalne potrebe. Paradoksalno je to što su i oni sami prevaranti i lopuže iako se bore protiv takvog režima.

*Protagonist u toj vrsti romana nije konvencionalni junak, nego negativac, anti-heroj.*⁶

Pikari ipak stječu simpatije čitatelja jer se u prijevare najčešće ne upuštaju radi pukog hira već su vođeni nagonom za preživljavanjem. Osim toga, oni najčešće varaju pohlepne bogataše koji su i sami stekli novac na nemoralan način, a sirotinju obično ne diraju.

Pikari često potječu iz disfunkcionalne obitelji nižega sloja ili je njihovo podrijetlo nepoznato. Gic je siročić od rođenja pa je to bio jedini put kojim je mogao krenuti, ali Motkini roditelji obrazovani su ljudi višega društvenog sloja. Motka je načitan i prilagodljiv svakoj situaciji u kojoj se nađe, a razlozi njegova buntovna ponašanja leže u težnji za uzbuđenjem i razbijanjem monotonije života. Njihova prava imena nisu otkrivena čitatelju već se saznaju samo nadimci dobiveni prema fizičkim karakteristikama. U tradicionalnim pikarskim romanima to je normalna pojava jer se tako želi prikazati kaotičan svijet pikara koji odlikuje raspršenost identiteta. Motka se nedefinirano predstavlja seljacima već na početku romana:

*Ja sam ti zapravo nitko i ništa. Dolazim niotkuda i idem nikuda.*⁷

Takva pozicija trećega omogućava pikarima objektivan uvid u situaciju koja se događa oko njih jer nisu ograničeni pripadnošću nekoj skupini. Pozicija se ne mijenja ni kasnije kada on i Gic besciljno lutaju:

*-Kud ono sad idemo? – upita ga. – Što ja znam kud. Kud nas noge nose.*⁸

⁶ Beker, Miroslav. (2002.) Roman 18. stoljeća. Školska knjiga. Zagreb. str 110.

⁷ Brešan, Ivo. (1990.) Ptice nebeske. Znanje. Zagreb. str 10.

⁸ Brešan, Ivo. (1990.) Ptice nebeske. Znanje. Zagreb. str 216.

Odjeća koju nose kada ne igraju neku od uloga odražava njihovu tešku socijalnu situaciju i siromaštvo. To je vidljivo u opisu Motkinih cipela koje su navodno prošle stotine kilometara i zinule sprijeda kao dvije prepotopne ribe te poderanom i prljavom donjem rublju. Uz iznošenu odjeću kao popratni drug siromaštva obično dolazi i osjećaj gladi. Motka je zbog želje za pečenim puranom koji se nalazio na stolu ignorirao i Aničine pokušaje zavodjenja. Ipak, on i u iznošenoj odjeći ostavlja dojam gospodina više klase. Njegovo držanje i stav odmah na prvu ostavljaju utisak, a verbalne sposobnosti omogućuju mu dominaciju u odnosu na okolinu. Svjestan je dojma koji ostavlja na druge i to koristi u svrhu manipuliranja i igranja uloga.

Motka i Gic zajedno osmišljavaju originalne prijevare na koje nasjeda lakovjerni puk. U toj predstavi oni često upadaju u brojne nevolje iz kojih se ponekad spretno izvlače zbog svojih manipulativnih sposobnosti kojima ih je poučila životna škola, a ponekad veliku ulogu igra Fortuna. Oni sebe uspoređuju s pticama nebeskim kojima Bog daje zemaljske darove bez teškog rada i muke. Iz naslova daje se naslutiti pseudoautobiografski karakter pripovijedanja jer se sintagma „ptice nebeske“ referira na njih dvojicu. Iako je pisan u trećem licu, u romanu je naglašena Motkina perspektiva. Motkine umne sposobnosti idu toliko daleko da se zaista može poistovjetiti s morozofima. Uz to što je odličan glumac i retoričar, on posjeduje i iznimne sposobnosti procjenjivanja ljudi i njihovih reakcija pa se bez zadržke za njega može reći da je izvrstan psiholog i manipulator. Kao primjer može poslužiti i scena s Anicom kada joj proračunato udjeljuje kompliment i laska:

Može žena biti ne znam koliko tašta na svoju vanjštinu, nijedan kompliment na račun nje ne godi joj toliko koliko kad joj se kaže da je inteligentna i obrazovana.⁹

⁹ Brešan, Ivo. (1990.) Ptice nebeske. Znanje. Zagreb. str 31.

Budući da se u svakoj epizodi jednim dijelom pripremaju, a jedan dio improviziraju, ni ne čudi da se u romanu javlja *theatrum mundi*. Taj topos tipično je obilježje pikarskih romana jer su pikari u borbi za голу egzistenciju prisiljeni biti glumci na životnoj pozornici.

Budući da pikaro nigdje ne pripada po svom podrijetlu i postignućima, igra društvenih uloga i nošenja maski kako bi se uklopilo u društvo postaje nužna. U tome mu pomaže što vrlo brzo shvaća da se društvo da lako prevariti, odnosno da želi biti prevareno. Treba samo shvatiti tko što želi i tu ulogu savršeno odigrati.¹⁰

Navedeni citat slaže se s Motkinom izjavom da on i Gic nisu pljačkaši već su ljudi sami krivi što su lakovjerni i što ih još i mole da uzmu novac. Motka je protivnik nasilja jer je svjestan da može na lukaviji način postići željeno. Poput kameleona on se može u trenutku iz skitnice pretvoriti u očekivanog zaručnika iz Amerike, u režisera filma, inženjera ili svećenika, sve po potrebi uloge. U njihovim dijalozima često se spominju riječi gluma, pozornica, predstava, uloga i sl.

Hvala bogu! Ionako mi je već ove uloge koju igram preko glave. – Dragi moj Gic, naš je posao u tome da igramo različite uloge i da od toga živimo.¹¹

Motka – jer čitalac je, valjda, pogodio da je on taj gospodin, a debeljko da je Gic – priđe gazda Marku koji je čitavo vrijeme sve to pratio kao interesantnu predstavu, ne shvaćajući o čemu se zapravo radi.¹²

No glumiti na pozornici života nije isto što i glumiti u predstavi. Glumci mogu ponavljati scene bez posljedica, a oni imaju samo jednu šansu za zavaravanje okoline i pri tome moraju biti znatno uvjerljiviji.

Ono što radim jest ples na žici, u kome se lako mogu strovaliti u provaliju.¹³

¹⁰ Brkić, Mirna. (2010.) *Mudraci iza maske smijeha*. Synopsis. Zagreb. str 33.

¹¹ Brešan, Ivo. (1990.) *Ptice nebeske*. Znanje. Zagreb. str 146/147.

¹² Brešan, Ivo. (1990.) *Ptice nebeske*. Znanje. Zagreb. str 24.

Na pustolovnom životnom putovanju oni neprekidno nose glavu u torbi. No na situacije u kojima se nađu imaju sasvim različite poglede. Dok je Gicu najvažnije sačuvati živu glavu, Motka je proračunat te željan kockanja i uzbuđenja. On je hedonist jer želi uživati u svim blagodatima koje mu život nudi. Želi biti slobodan i ispuniti sve svoje maštarije jer se u protivnom ne osjeća živim. Suprotnost njihova načina razmišljanja vidljiva je i u citatima:

*Važnija je glava nego zlato.*¹⁴

*Ne mislim tako. Ti znaš da sam ja po prirodi kockar. Ili ću jednom živjeti kao čovjek, ili neću uopće živjeti.*¹⁵

Gicova intuicija i prizemnost potrebne su da bi obojica postigli ravnotežu. Iako su prevaranti oni ipak imaju neke principe kojih se pridržavaju. Motka ne voli krasti od siromašnih jer mu to nema neku draž.

*Motka se zagleda u novac i zamisli. Iako je bio beskrupulozan kad god je plindrao ljude za našeg junaka valja reći da u sirotinju nikad nije dirao, ne zbog nekog romantičnog samaritanstva a la Karl Moor, nego naprosto zato što je to smatrao degradacijom estetskog nivoa, za koju je vjerovao da ga u svojim akcijama održava.*¹⁶

Motkino propitkivanje moralnih vrijednosti dolazi do izražaja u situaciji kada je imao priliku prevariti krčmaricu Ljubicu Križaj, ali je odustao jer je znao kakve osjećaje ona gaji prema njemu. Iako je mozak prevara, on često razmišlja i o osjećajima drugih ljudi, što zna naljutiti Gica koji više gleda svoju korist. Gicu nije važan socijalni položaj potencijalne žrtve. Motka nasuprot njemu vjeruje da se nekih božanskih pravila treba pridržavati kako se ne bi poremetila ravnoteža na ovozemaljskome svijetu. On nije ni tip prevaranta koji se oslanja na fizičke prijetnje i nasilje već igra intelektualne igre. To se posebno vidi u opoziciji

¹³ Brešan, Ivo. (1990.) Ptice nebeske. Znanje. Zagreb. str 56.

¹⁴ Brešan, Ivo. (1990.) Ptice nebeske. Znanje. Zagreb. str 249.

¹⁵ Brešan, Ivo. (1990.) Ptice nebeske. Znanje. Zagreb. str 250.

¹⁶ Brešan, Ivo. (1990.) Ptice nebeske. Znanje. Zagreb. str 105.

prema Baraču koji je beskrupulozni prevarant sklon nasilnim metodama. No postoje trenuci kada se i kod Gica pojavi kajanje kao ono u poglavlju *Sveti Franjo Asiški* kada se sažalio nad bolesnicima željnim ozdravljenja.

*Ali meni je već postalo odvratno izigravati bogalja i onim jadnicima pružati lažnu nadu.*¹⁷

U romanu je prikazan i panoramski pregled društva. Motka i Gic lutaju od kraja do kraja u kojima susreću različite tipove ljudi. Oni tako dobivaju uvid u kulturu i običaje pojedinoga područja, ali i u mentalitet određenoga kraja. U poglavlju *Udavača* dana je galerija ženskih tipova karaktera. Anica je opisana kao bovariški tip žene zalučene idealističkom slikom ljubavi i težnjom za postizanjem iste. Njezina majka Marta prikazana je kao ostarjela dama koja nostalgичno želi vratiti dane mladenaštva pa se zavarava noseći odjeću neprikladnu njezinoj dobi. Otac Marko Žilić prikazan je kao tipičan trgovac koji misli samo o stjecanju još većeg bogatstva kćerinom udajom. U tome dijelu spominje se mentalitet ljudi Dalmatinske zagore i Mediterana općenito:

*No onima koji poznaju mediteranski mentalitet, jasno je da je jedna od njegovih osobina pokazivati što više ono što imaš bilo moć, bogatstvo ili ljepotu, makar svi znaju da imaš to što imaš i proživjeti nekoliko sati večernje šetnje u ugodnom uvjerenju da u očima drugih izgledaš onako kako sam sebe vidiš.*¹⁸

Jedno od tipičnih obilježja pikarskih romana utjecaj je Fortune koja upravlja kolom sreće. Fortuna u živote pikara unosi kaotičnost i nepredvidljivost. Ponekad im pomaže da se izvuku iz nezavidnih položaja, a ponekad im prkosi uvlačeći ih poput vihora u još nezgodnije i po život opasne situacije. U romanu ima par situacija u kojima se vidi posebna naklonost Fortune prema protagonistima. Jedna od tih situacija odvija se u poglavlju *Udavača* kada Motka slučajno saznaje da u kraj treba stići bogati John Kustić iz

¹⁷ Brešan, Ivo. (1990.) *Ptice nebeske*. Znanje. Zagreb. str 147.

¹⁸ Brešan, Ivo. (1990.) *Ptice nebeske*. Znanje. Zagreb. str 13.

Amerike. Ta naizgled bezazlena slučajnost omogućit će Motki profinjenu ulogu baš po njegovom ukusu, a Gicu ispuniti osnovne životne potrebe. Uloga Fortune posebno dolazi do izražaja u poglavlju *Pomahnitali grad* kada su Motka i Gic iznenada pušteni iz zatvora. Razlog sretne okolnosti krije se u njihovu zanimljivom životnom putu prepunom raznih dogodovština koje su idealan materijal za scenarij filma. No kolo sreće okreće se pa postoje i one situacije u kojima im je Fortuna okrenula leđa. Primjer takve situacije je ona na kraju poglavlja *Pukovnik Crnih košulja* kada su se našli u stupici jer ih je seljakov sin cinkao partizanima. Posljednji dio romana *Prst sudbine* već svojim nazivom asocira na konačni nepovoljni utjecaj Fortune. Nisu imali gdje prenoćiti, a nitko se nije ni sažalio nad njima i pružio im ležaj. Ujutro su pronađeni smrznuti pred vratima i zakopani su na neidentificiranom groblju kao da nikada nisu ni postojali.

U prethodnim poglavljima već je spomenuto da su pikarski romani kritika političke, vjerske, društvene ili ekonomske situacije. Baš kao što morozofe nije ispravno doslovno shvaćati, tako i pikarske romane treba čitati ispod maske narativne linije. Kako bi se to uspjelo treba postaviti ključno pitanje. Što sve i koga Brešan kritizira u romanu *Ptice nebeske*? Već u poglavlju *Udavača* kritizira se mediteranski mentalitet. Iako je Žilićeva kuća bogato uređena, ona za profinjenog Motku odiše duhom provincijalizma. Tako je svjestan i malograđanskog načina razmišljanja ljudi oko sebe. Kada mu Gic ukrade „zlatni“ sat on se pravi da mu nije stalo jer zna da će stvoriti dojam bogatoga čovjeka. Zna da ljudi u manjim sredinama ionako sve promatraju i analiziraju jer nemaju vlastiti život te da će se glasine o pridošlome „bogatašu“ proširiti dalje. Često se u romanu na meti kritika nalaze bogati seljaci i trgovci. Marko Žilić svojoj je kćeri Anici zapečatio sudbinu već od rođenja, kada ju je zaručio za bogatog Johna Kustića iz Amerike, koji se njoj uopće ne dopada. Razlozi zaruka financijske su prirode.

*Šta ćete, gospodine... Ti bogataši uvijek pazu da im ono što imaju ne ide vanka njihove branše. Da, ukoliko im neka nepredviđena sentimentalna zgoda ne pomrsi račune.*¹⁹

Motka je volio proučavati bogate seljake i njihove osobine kako bi pronašao način da ih prevari. Milan Gavrić tipičan je primjer takvoga škrtog bogataša. Motka pokušava slomiti njegov tvrdi karakter i u tome na lukav način i uspijeva. Kritika birokratizma žandarmerije vidi se kada pravi John Kustić završava u zatvoru, a Motka je svjestan da je dobio na vremenu jer se birokratski poslovi obično produže.

U poglavlju *Sveti Franjo Asiški* Brešan iznosi oštru kritiku iskorištavanja vjere u komercijalne svrhe. Na početku poglavlja spominje se selo Lećanik u kojemu je kip svetoga Franje navodno micao očima. Tamo je uskoro otvoren sajam na kojemu su se prodavale krunice, svijeće, knjige, molitvenici i sl. Vjera gubi svoj prvobitni smisao jer su duhovne vrijednosti potisnule materijalne stvari. Brešan je bio korak iznad svoga vremena jer je u današnje doba izražena degradacija vjere i morala. U romanu je zanimljiv odnos prema politici i vlasti koje su izvrgnute indirektnoj kritici. Motka ima neutralan stav, ali često se vlast nalazi na meti njegovih ironičnih opaski.

*Nemam ništa s vlašću. Niti ja njoj smetam niti ona meni. Ali nastojim, koliko mogu, da se ne spotaknem o njene službenike.*²⁰

*A tko ti kaže da ćemo se baviti politikom? Mi ćemo dati politici priliku da se pozabavi nama.*²¹

U zadnjem dijelu romanu Motka i Gic pokušavaju na razne načine završiti u zatvoru. Iz očaja čak otvoreno priznaju policiji sve njihove prijestupe koje su počinili u posljednjih četrdesetak godina. Taj njihov neuspjoh pokušaj

¹⁹ Brešan, Ivo. (1990.) *Ptice nebeske*. Znanje. Zagreb. str 19.

²⁰ Brešan, Ivo. (1990.) *Ptice nebeske*. Znanje. Zagreb. str 10.

²¹ Brešan, Ivo. (1990.) *Ptice nebeske*. Znanje. Zagreb. str 345.

završavanja u zatvoru podsjeća na političare koji otvoreno potkradaju narod, ali često izmaknu ruci pravde. Vidljivo je da ni sudstvo nije pošteđeno Brešanove kritike.

U poglavlju *Pomahnitali grad* javlja se opozicija umjetnost nasuprot ideologije. U toj borbi ideologija odnosi pobjedu pretvorivši umjetnost u svoju sluškinju. Takvo stanje vidljivo je posebice u vrijeme socijalističkog realizma kada su se teme u književnosti, filmu i ostalim umjetnostima morale prilagoditi vladajućoj ideologiji. U suprotnome bi djela bila zabranjena, a neki umjetnici protjerani u inozemstvo. Brešan vrlo dobro shvaća njihovu poziciju jer se i sam našao u sličnoj situaciji kada su njegov dramski tekst *Predstava Hamleta u selu Mrduša Donja* proglasili politički provokativnim.

U *Pomahnitalom gradu* redatelji pokušavaju snimiti film o Motkinim i Gicovim pustolovinama. Mijenjanjem i prilagodbama scenarija dolaze do te točke da se dvojac u tekstu uopće ne prepoznaje. No ono što se prepoznaje kritički je odnos prema povijesti koji se javlja s pojavom djela tzv. historiografske metafikcije. Sumnja se u istinitost povijesnih događaja jer se o njima pisalo iz perspektive pobjednika. U novopovijesnome romanu zato je naglasak na mikropričama običnih ljudi. U primjeru Motke i Gica vidi se manipulativni odnos povijesti prema stvarnoj zbilji. Scenarist Miletić još na početku indirektno ističe prilagodbe scenariju:

*Vi ćete mi slobodno pričati, a ja ću zasad samo bilježiti podatke. Poslije ću svemu tome dati scenaristički oblik.*²²

Ipak, ono prema čemu je u romanu posebno izražen negativan stav, odnosi se na degradaciju i moralni pad društva. Novije doba sa sobom nosi nove tipove ljudi koji su lukaviji prevaranti od pikarskoga dvojca. Prevaranti novoga kova nemaju u sebi usađene određene moralne vrijednosti već se drže poznate

²² Brešan, Ivo. (1990.) *Ptice nebeske*. Znanje, Zagreb, str 306.

Machiavellijeve maksime da „cilj opravdava sredstvo“. Ljudi su izgubili empatiju i postali hladne ljuštore kojima je glavni cilj zadovoljenje svojih egoističnih potreba. U takvome pokvarenome svijetu tradicionalni pikari gube prvotnu opoziciju do te mjere da njihova „moralnost“ počinje dolaziti do izražaja. Ostarjeli Motka i Gic na kraju romana ne uspijevaju u svojim predstavama jer seljaci više nisu toliko naivni. Zapravo, mudriji su od njih samih. Motka i Gic tada shvaćaju da je došlo neko novo vrijeme u kojemu njihov opstanak postaje upitan. Razočaranje je vidljivo u dijalozima:

*Među lopovima biti lopov isto je tako teško kao i među svecima svetac.*²³

*Mi jesmo bili lopovi. I to veliki. I znali smo nadmudriti veće lopove od sebe. Ali ono ovdje., ovo je nešto drugo. To je cijeli mehanizam lopovluka, kome mi nismo dorasli.*²⁴

Kada prvi put pokušaju na moralan način zaraditi novac, doživljavaju neuspjeh. U pokvarenome svijetu jedino se na nemoralan način može uspjeti. Na kraju se nalaze u poziciji kada je laž za njih najbolje rješenje jer im donosi godine zatvora. U zatvoru bi imali smještaj, grijanje i hranu, osnovne egzistencijalne potrebe. Ironično je to što oni uz dugogodišnje prijestupe i prijevare ipak nisu uspjeli završiti u zatvoru. Njihovi neidentificirani grobovi korespondiraju s neotkrivenim identitetima sakrivenim ispod maski nadimaka.

Takav ishod može se protumačiti i na metaforičnoj razini. Pikarski roman imao je dugu tradiciju, mnogo je toga preživio i došao je do svoga kraha. Pojavili su se novi mediji i žanrovi koji su manipulativni i znaju bolje doprijeti do mase. U takvome novome dobu pikarski roman je izgubljen i previše moralan da bi preživio. Pitanje opstanka pikara postavio je Tomislav Skračić u knjizi *Druga Lazarova smrt, Država N. Y.* iz 2011. godine. On smatra da je „pravi“ pikaro već odavno nestao te da su noviji romani samo parodije na tradicionalne

²³ Brešan, Ivo. (1990.) Ptice nebeske. Znanje. Zagreb. str 334.

²⁴ Brešan, Ivo. (1990.) Ptice nebeske. Znanje. Zagreb. str 329.

pikarske romane. Glavni likovi u takvim romanima nisu pikari već antipikari. Svoju misao zaključuje citatom koji započinje nadom, ali završava crnom prognozom:

*Ali će i prijestupnika i prosjaka biti uvijek. Hoće li takve osobe uskrsnuti iz pepela romana, to je pitanje koliko će sam čin njihova uskrsnuća, to jest praksa pisanja romana s pikarskim značajkama i odgovarajućom strukturom, zanimati čitatelja. Po svemu sudeći – malo.*²⁵

3.2. Ispovijedi nekarakternog čovjeka

Roman *Ispovijedi nekarakternog čovjeka* objavljen je 1996. godine. Sastoji se od pet dijelova sa sveukupno 57 poglavlja prikazanih nizanjem epizoda. Radnja prati Fabricija Viskova koji sam za sebe kaže da je čovjek bez karaktera. Vješto se prilagođava situacijama u kojima se nađe, a kada je u opasnosti spretno se poput mačke dočeka na noge. Ono po čemu se ovaj Brešanov roman izdvaja od prethodnog, naglašena su filozofska razmišljanja glavnoga lika. Roman kao takav pripada novijoj neopikarskoj tradiciji u kojoj likovi nisu samo neobrazovani pikari koji gledaju kako zadovoljiti osnovne životne potrebe, već su to intelektualci koji propituju stvarnost oko sebe. Kritički stav takvih protagonista najviše dolazi do izražaja u njihovim unutrašnjim monolozima, ali i u situacijama kada se obraćaju čitateljima želeći ih potaknuti da razmisle o određenim problemima.

Ipak, iz njegova ponašanja možemo zaključiti da Fabricija Viskova vodi ideja o tome da bližnjima treba činiti dobro, ili bar činiti najmanje moguće zlo, ako drugačije nije moguće. Naime, čitav je roman zasnovan na situacijama u kojima

²⁵ Skračić, Tomislav. (2011.) *Druga Lazarova smrt*, Država N. Y. Sveučilište u Zadru. Zadar. str 190.

*je glavni lik izložen dilemama zasnovanim na koliziji različitih moralnih principa.*²⁶

*Što god, dakle, učinim, naškodit ću ili nekome svome, ili samome sebi.*²⁷

Roman započinje 1918. godine, kada je osnovana prva zajednička država, a završava njezinim konačnim raspadom 1991. godine. Uvodni je dio važan jer u njemu Fabricije Viskov iznosi glavnu misao o svome karakteru i obraća se čitatelju napominjući da to nije neki moralni tekst već antimoralka. Karakter je za njega jedna apstraktna i umjetna tvorevina čije je postojanje upitno. On ga slikovito definira koristeći se toposom *theatrum mundi*:

*Ako je život pozornica, kako kaže Shakespeare, a ljudi glumci na njoj, onda je karakter kostim koji oni nose u toj predstavi.*²⁸

Spominje i licemjerje koje se krije iza dobrote jer je ona uvjetovana težnjom za ugodom te izbjegavanjem neugode. On želi prikazati svoj život i dijela onakvima kakva su zaista bila bez lažnih izgovora i opravdavanja pogrešnih postupaka. Kako bi to uspio mora postati beskarakteran tj. mora skinuti maskirni kostim kojim je zavaravao okolinu. Treba se razgoliti pred čitateljem kojemu se često i obraća. Tekst koji se nalazi pred čitateljem Fabricije naziva svojim životopisom:

*Zato ću ti u ovom svom životopisu nastojati objektivno i istinito iznijeti sve što sam u životu učinio, bez imalo pokušaja da za to nađem neko moralno opravdanje, a još manje da to pokušam premazati patinom neke plemenitosti.*²⁹

Takav uvodni dio razotkriva čitatelju da nije riječ o pikaru kakav je poznat u tradicionalnome španjolskome pikarskom romanu 16. stoljeća već je Fabricije lik koji pripada novijoj, tzv. neopikarskoj struji.

²⁶ Visković, Velimir. (2000.) Umijeće pripovijedanja. Znanje. Zagreb. str 134.

²⁷ Brešan, Ivo. (1996.) Ispovijedi nekarakternog čovjeka. Znanje. Zagreb. str 203.

²⁸ Brešan, Ivo. (1996.) Ispovijedi nekarakternog čovjeka. Znanje. Zagreb. str 10.

²⁹ Brešan, Ivo. (1996.) Ispovijedi nekarakternog čovjeka. Znanje. Zagreb. str 11.

Za Ispovijedi nekarakternog čovjeka karakteristično je upravo oslanjanje na tu kasnu tradiciju pikarskog romana (na, primjerice Fieldingova Toma Jonesa, Lesageova Gila Blasa pa čak i Diderotova Jacquesa fatalista).³⁰

Naslov romana daje naslutiti pseudoautobiografsku perspektivu jer se radi o ispovijedima, a sintagma nekarakterni čovjek odnosi se na Fabricija Viskova. Riječ ispovijedi iz naslova čitatelja asocira na sakrament u kojemu čovjek iskreno ispovijeda svoje grijeha pa se i od Fabricija očekuje maksimalna doza iskrenosti. Kao što su Motka i Gic u romanu uspoređeni s Don Quijoteom i Sanhom Panzom, tako je Fabricije zbog svoje veličine prilikom rođenja uspoređen s divom Gargantuom.

Fabricije spominje da je već dvostrukost krštenja uzrokovala njegovo kasnije ulančavanje identiteta. Naime, on je zbog želje njegova oca za dobivanjem zemljišta kršten i u pravoslavnoj crkvi kao Amfilohije:

Eto, tako sam štovani čitatelju, bio dvaput rođen i dvaput kršten i tako je moj karakter, i prije nego je nastao, dobio sve preduvjete da se po nastanku udvostruči, a onda samim tim, u daljim cijepanjima, kojima ga je život izlagao, učetverostruči te na kraju čak i uvišestruči.³¹

Fabricije će kasnije često razmišljati o svome karakteru i tome tko je on zapravo. U predugoj životnoj predstavi on mijenja identitet, ponašanje, jezik, odjeću, a najgore je to što neprestano mijenja karakter do te mjere da ga poništava. Višegodišnje nošenje maski uzrokuje gubitak onoga istinskog „Ja“ koje je premazano tolikim slojevima boja da se do njega više ne može doprijeti. Gluma na životnoj pozornici postaje stvarnost. Kada se u stvarnost umiješa gluma, stvarni život sve više preuzima odlika onoga lažnoga. Glumac se počinje zaplitati u mreži vlastitih obmana i laži. Počinje tragati za nečime što više ne postoji. Problematika raspršenosti identiteta vidljiva je i u naslovima nekih

³⁰ Visković, Velimir. (2000.) Umijeće pripovijedanja. Znanje. Zagreb. str 131.

³¹ Brešan, Ivo. (1996.) Ispovijedi nekarakternog čovjeka. Znanje. Zagreb. str 14.

epizoda poput: *Fabricije Viskov dolazi u socijalistički pakao i počinje gubiti svoje „Ja“ ili Kako je Fabricije Viskov pokopao sve što je bio i postao novi čovjek*. Važan je i utjecaj obrazovanja na formiranje nečijeg identiteta. Fabricije je mnogo čitao, završio je gimnaziju, naučio neke jezike te upao u boemske krugove. On uz životnu školu stječe dobro obrazovanje, a takva kombinacija formira lika koji ispituje svijet oko sebe, ali i samoga sebe. Zato ni ne čudi da se Fabricijeva filozofska razmišljanja o vlastitome identitetu protežu kroz cijeli roman.

*Dani su tekli, a ja sam nastavio igrati dvostruku igru, u koju sam se toliko uživio da sam se i sam u sebi podvostručio, te sam postao jedna osoba za javnost, a druga skrivena u vlastitoj intimi.*³²

*Da bih se pomirio sa sobom, trebao bih najprije znati tko sam to ja? A tko sam i što sam uistinu, ne znam.*³³

Fabricije je kao dijete bio vrlo nestašan, a njegove nepodopštine izvirale su iz činjenice da je ono izrečeno doslovno shvaćao te je zbog toga bio kažnjen. Zato kao odrastao čovjek uzima riječi sa zadržkom i traži skriveno značenje. Fabricije nije tip pikara koji je odrastao kao siročić već je dobrovoljno odlučio napustiti obiteljski dom u Šibeniku. Nije želio cijeloga života raditi na tuđoj njivi poput oca i braće, a nije volio ni učiti. Njegovo buntovno ponašanje vidljivo je već u ranim danima.

Napuštanje rodnoga kraja i odlazak u nepoznato omogućuju Fabriciju interakciju s raznovrsnim tipovima ljudi iz različitih društvenih slojeva. Njegovo neprestano kretanje daje uvid u panoramski pregled društva. Težak život seljaka prikazan je već na početku romana kada Fabricije spominje mukotrpan posao koji svakoga dana rade njegov otac i braća za bijednu nadnicu. Prikazan je i njihov nezavidan položaj seljaka bezemljaša koji su spremni odreći se i svoje

³² Brešan, Ivo. (1996.) Ispovijedi nekarakternog čovjeka. Znanje. Zagreb. str 216.

³³ Brešan, Ivo. (1996.) Ispovijedi nekarakternog čovjeka. Znanje. Zagreb. str 366.

vjere samo kako bi dobili komad zemlje. Joža Sedlak predstavlja malograđanski sloj društva tj. one seljake koji bezuspješno pokušavaju postati profinjeni građani.

Ljudi sa sela prikazani su praznovjernima i lakovjernima. Udovica Marta Kučina tako pada na Fabricijevu psinu i misli da zaista razgovara sa svetim Lovrom. Njezina kćer Ida tipičan je primjer neudane starije cure koja je ostala sama zbog visokih kriterija. Idin opis podsjeća na opis Marte Žilić u *Pticama nebeskim*. Don Vinko klasičan je primjer svećenika koja čezne za zadovoljenjem hedonističkih potreba za alkoholom. On pritom zanemaruje službu te je obavlja rutinski i bez volje. Fabricije se na svome putu često susreće s političarima koji su opisani beskrupulozno i proračunato. ORJUNA je prikazana kao polulegalna organizacija koja djeluje u tajnosti i čiji su temelji u Beogradu. Njezini članovi ušutkavaju protivnike režima služeći se fizičkom silom. Konte Florijan predstavlja one članove plemstva koji žive u prošlome utopijskome vremenu zanemarujući surovu stvarnost oko sebe. Konteovi prijatelji odražavaju šaljivi mediteranski duh.

Žene u romanu predstavljene su kao špijunke, prostitutke, usidjelice, neuke seljanke, fatalne zavodnice i sl. Većinom su prikazane u negativnom svijetlu. Fabricije tako senzualnoj Elizi pridodaje neke karakteristike i osobine koja ona uopće ne posjeduje. Iako se činilo da bi ona mogla biti fatalna za Fabricija, na kraju ispada fatalna samo po sebe. Fabricije u njoj vidi ideal žene za kakvom čezne, a zatim se taj ideal raspršuje saznanjem da je prostitutka. Jelica u njemu probuđuje uspavane osjećaje koji nestaju u trenutku kada se zbog nje nađe u životnoj opasnosti. U sličnoj situaciji našao se i zbog Giulije. Fabricije flertuje sa ženama, ali u dubini duše teži za postizanjem prave ljubavi. On odskače od klasičnoga pikara i time što se odlučuje oženiti. Klasični su pikari lutalice koje u ženama vide samo kratkotrajnu zabavu koju će već idućega dana u potpunosti zaboraviti.

Prikazani su i ljudi iz akademskoga svijeta, ali kao osobe koje se bore oko postizanja što veće moći. Pravi intelektualci, koji kritički raspravljaju o određenim temama, ne nalaze se u fakultetskim prostorijama već u kavani „Corso“. Jozo Marić student je prava koji se fanatično bori za nedostižne ideale. Vojnik Đidi, nastao po uzoru na Hašekovog Švejka, prikazuje mudri sloj društva koji izigrava budale kako bi preživio.

*Pa kad mu već nije bilo druge nego obući uniformu, odlučio je olakšati sebi situaciju tako što će izigravati debila.*³⁴

Navedeni likovi samo su manji dio poveće Brešanove galerije tipova karaktera prikazanih u romanu.

Fabricije Viskov neke po život važne odluke donosi sam, ali većinom se spletom okolnosti nađe u nezavidnim situacijama. Tako se nekim čudom iz njih i izvlači. Kolo sreće je varljivo pa mu je Fortuna ponekad naklonjena, a ponekad ga napušta prepuštajući ga vlastitoj dovitljivosti i snalažljivosti. Njezin pozitivan utjecaj vidi se u situaciji kada Fabricije slučajno nailazi na bunar u koji se sakriva. Zatim upoznaje konte Florijana koji će imati očinsku ulogu u njegovu daljnjem životu. Potaknut će ga da upiše gimnaziju, nauči jezike i razvije kritički stav. Fabricija Fortuna prati i kada se izvlači iz mnogih opasnosti zbog višestrukog identiteta. Zanimljiv je i obrazac izmjene dobre i loše Fortune u Fabricijevim pustolovinama. Često se javi loša sreća zbog koje nedužan završava u zatvoru, a zatim zbog dobre sreće izlazi na slobodu. Neki od primjera loše sreće su onaj kada bezuspješno traži pravi kipić s nakitom, a nailazi samo na one prazne te kada Giuliju i njega zatekne njezin muž u njihovoj kući. Fabricije Fortunu spominje u monolozima kada mu pomaže ili odmaže, a svjestan je i njezine promjenjive prirode:

*Ipak, teško da bi mi to uspjelo, da mi u tome nije pomogla sreća.*³⁵

³⁴ Brešan, Ivo. (1996.) Ispovijedi nekarakternog čovjeka. Znanje. Zagreb. str 259.

*Sklonošću Fortune, cijelu noć na putu nisam sreo nikoga, a kad je nastupio dan, već sam bio u talijanskim teritorijalnim vodama.*³⁶

*Imate veliku sreću, gospodine de Draco, takvu kakva se osuđennicima na smrt dogodi možda jednom u tisuću godina.*³⁷

*Pun ogorčenja na Fortunu, koja me još jednom izdala, ustanovih da sam sav svoj trud uložio opet na sami gips.*³⁸

*No, Fortuna, koja se cijelog mog života prema meni ponašala hirovito, čas me dižući u nebesa, a čas bacajući na samo dno, ni ovog puta nije promijenila svoju ćud.*³⁹

Kolo sreće u romanu nazvano je kolopletom raznih opasnosti. U tome kolopletu ljulja se i glavni lik svjestan vrtloga koji ga svakoga trenutka može izbaciti s tračnica života. Ponekad se takav obrat može naslutiti već iz naslova epizoda poput ove: *Kako se trijumfalni uspjeh Fabricije Viskova premetnuo u njegov potpuni krah*. Fabricije je u jednome dijelu romana uspoređen s pijunom na šahovskoj ploči. Takva usporedba može se povezati s koncepcijom novopovijesnoga romana u kojemu su likovi samo figure kojima se povijest poigrava te ih na kraju pregazi.

*Pazi, Fabricije, da te povijest ne pregazi!*⁴⁰

Kada spominje udžbenike iz povijesti, Fabricije upozorava čitatelja da ne vjeruje u izjavu kako je nova jugoslavenska država nastala na zasjedanju u Jajcu 29. 11. 1943. godine. Njegovo razmišljanje u skladu je s novim viđenjem povijesti koje se odnosi na skeptično gledanje povijesnih događaja i propitivanje njihove istinitosti. Rušilačka uloga povijesti vidljiva je u opisima tragičnih sudbina

³⁵ Brešan, Ivo. (1996.) Ispovijedi nekarakternog čovjeka. Znanje. Zagreb. str 306.

³⁶ Brešan, Ivo. (1996.) Ispovijedi nekarakternog čovjeka. Znanje. Zagreb. str 363.

³⁷ Brešan, Ivo. (1996.) Ispovijedi nekarakternog čovjeka. Znanje. Zagreb. str 257.

³⁸ Brešan, Ivo. (1996.) Ispovijedi nekarakternog čovjeka. Znanje. Zagreb. str 349.

³⁹ Brešan, Ivo. (1996.) Ispovijedi nekarakternog čovjeka. Znanje. Zagreb. str 484.

⁴⁰ Brešan, Ivo. (1996.) Ispovijedi nekarakternog čovjeka. Znanje. Zagreb. str 141.

pojedinih likova. Tako Fabricijeva obitelj umire, Ida se utapa, Elizu/Maricu su objesili, Pavica je spaljena na trgu, Giulia je ubijena, Zoru je pregazio tramvaj, a Cvita je umrla od srčanog udara. Nastupilo je neko novo doba u kojemu nema više mjesta za likove iz romana. No svako doba rađa ljude koji će raditi pogreške predaka i doživjeti istu tragičnu sudbinu. Takvo tumačenje može se preslikati i na Jugoslaviju. Na početku romana dobiva se uvid u rođenje nove države, a na kraju romana prikazan je njezin krah.

Fabricije se metodom prilagodbe uspijeva uvući u društvo i potaknuti konverzaciju. Ponekad se prilagodba odnosi na nošenje prigodne odjeće, ponekad je ona jezične prirode, ali češće je riječ o prilagodbi stavova tj. odbacivanju vlastitih kako bi se dopao okolini. Fabricije je vješt u stvaranju novih identiteta i gubljenju vlastitoga. On uspijeva plivati u političkim vodama okrećući se kako vjetar puše. U jednome trenutku je partizan, a u drugome se već pretvara u fašistu, svjestan da zapravo nije nijedno od to dvoje. Prilikom upoznavanja konte Florijana koristi način komuniciranja koji je preuzeo iz Šenoinih romana. Druženje s Pavicom, kćeri bogatoga šibenskog mesara, potiče ga da se spusti na njezinu intelektualnu razinu.

*Tako i ja, siguran da sam upravo u tome našao onaj dragulj, odlučih se spustiti na njezinu razinu i početi lupati bedastoće jer tamo gdje u ljubavi ne pomaže pamet, možda pomogne glupost.*⁴¹

S jednim od težih načina prilagodbe susreo se kada je u tzv. „pašteti“ morao prebiti Šiptara Gaspara Krasniqia, vlasnika zlatarnice. Pokušao je biti što blaži prema njemu jer čovjeka cijeni više od režima. No orjunaši su vršili pritisak i probudili ono najgore u Fabriciju. Taj događaj doveo ga je do spoznaje o tome kakve su ljudi zapravo zvijeri.

⁴¹ Brešan, Ivo. (1996.) Ispovijedi nekarakternog čovjeka. Znanje. Zagreb. str 89.

Dobar način prilagodbe i snalažljivost u nezgodnim situacijama omogućavaju Fabriciju da sačuva goli život, a priskrbljuju mu i titulu ratnoga heroja. On je jedini svjestan te ironije i nezasluženog herojstva jer je ratna zbivanja preživio zbog kukavičluka i straha.

*Ipak, primih orden sa zahvalnošću, iako mi dođe nekako smiješno što dobivam priznanje za hrabrost, a zapravo je jedino osjećanje, koje je pratilo svaki moj potez, bilo strah.*⁴²

Topos theatrum mundi proteže se kroz cijeli roman, a vidljiv je već u riječima pozornica, maske, igra, predstava, gluma, uloge, marioneta i sl. Fabricije je volio od mladih dana priređivati predstave za druge. Znao je pomno isplanirati neku nepodopštinu i izvesti je pred cijelim razredom. Jednom se zamijenio s odlikašem Markom kako bi ovaj odgovarao umjesto njega. Ulogu svetoga Lovre pred Martom Kučinom vrhunski je odigrao uvjerivši je da zaista razgovara sa svecem. Konteovo društvo šaljivih staraca privlačilo je pažnju brojnim humorističnim predstavama. Mediteranski mentalitet dobru šalu smatra nekom vrstom umjetnosti. Trgovca Vidovića uvjerali su da mu raste glava, odvjetnika Marasovića da je slijep, a šibenskom mesara da je Fabricije grenlandski princ koji prosi njegovu kćer. Fabricije je prošao maturu tako što su mu konteovi prijatelji preko ceduljice slali postupke i rješenja. Fabricije i slikar Josip Slanski na karminama glume pokojnikove poznanike samo kako bi besplatno objedovali. Navedene su samo neke od situacija kada Fabricije odlučuje glumiti na životnoj pozornici. Theatrum mundi vidi se i kada Fabricije priprema predstavu za pukovnika Scottija:

*Teren je, dakle, bio potpuno pripremljen, kulise i mizanscen postavljen, glumcima podijeljene uloge, i trebalo je sačekati samo petak, pa da predstava počne.*⁴³

⁴² Brešan, Ivo. (1996.) Ispovijedi nekarakternog čovjeka. Znanje. Zagreb. str 278.

⁴³ Brešan, Ivo. (1996.) Ispovijedi nekarakternog čovjeka. Znanje. Zagreb. str 244.

*Brešanov junak uspješno prolazi kroz vrijeme, preoblači se, prilagođava, mijenja „identitet“ i živi. Jednom je politički prefrigant i majstor kombinatorike, drugi put mediteranski ljubavnik koji se ne odriče zemaljskih strasti i užitaka, a najčešće pobjednik u igri životnih slučajnosti.*⁴⁴

Kao što Fabricije drugima priprema vragolije tako se u njemu javlja strah da ne postane žrtva nečije tuđe predstave. Doktor Berger dobro je odigrao ulogu i prevario ga za novce. Mario Rašica izveo je predstavu poduzetnika koji mu nudi „normalan“ posao i stan. Kada kasnije sve dublje tone u politiku, Fabricijeva sumnjičavost još više raste:

*Po svemu mi se učini da sam se našao u društvu neke suvremene talijanske varijante dobrog vojnika Švejka, no još uvijek sam se ustručavao upuštati s njim u neki otvoreniji razgovor, jer me nije prošao osjećaj da prave sa mnom neku predstavu prije negoli me sasvim uklone sa životne pozornice.*⁴⁵

Roman *Ispovijedi nekarakternog čovjeka* nesumnjivo sadrži najveći broj kritika u odnosu na preostale Brešanove pikarske romane. Kritika obuhvaća sve važne segmente čovjekova života. No često nije riječ o kritici u pravome smislu već onoj indirektnoj, sakrivenoj iza sloja riječi. Konte Florijan naučio je Fabricija da uvijek zauzme svoj stav o nekoj temi. To znači da treba kritički promišljati o danome, a ne uzimati sve onako kako je servirano. Takav stav želi prenijeti na čitatelja pa mu se često obraća sa savjetom da razmisli o rečenome. Jedan od primjera je kada čitatelju daje savjet da i on ispita svoj život i da vidi koliko u njemu ima fikcije, a koliko realnosti. Takvo skeptično razmišljanje počelo se znatnije razvijati još u razdoblju modernizma, kada su u pojedinim romanima toka struje svijesti prikazane različite perspektive istoga događaja. Uočljiva je poveznica jer na pozornici života „mali“ čovjek pojedine događaje vidi drugačije od moćnika.

⁴⁴ I. J. Bošković. (2006.) Nekoliko refleksija o romanima Ive Brešana. Književna republika -4, 11/12, str 68.

⁴⁵ Brešan, Ivo. (1996.) Ispovijedi nekarakternog čovjeka. Znanje. Zagreb. str 257.

U uvodnome dijelu javlja se kritika lažnog morala. Dobrota je samo način pomoću kojega ljudi žele doći do nekih egoističnih ciljeva. Ljudi su licemjeri koji se lažno predstavljaju i lažno tuguju. Kasnije će u pojedinim poglavljima romana Fabricije potvrditi navedena razmišljanja. Tako su nakon atentata na kralja Aleksandra pristizale lažne sućuti članova koji ga nisu ni poznavali. Fabricije je prisutan na jednim karminama koje se polako pretvaraju u veselicu. Licemjerje takvoga tipa prikazuje nedostatak empatije i ljudskosti, a ono kulminira poslije konteove smrti. Brojna „rodbina“ okupila se tada u palači samo kako bi se dograbili konteove oporuke i prepravili je u svoju korist. Fabricije ih promatra sa sarkastičnom opaskom u mislima:

Reflektanti na naslijeđe odmah su se svom snagom bacili na posao. Zgodno ih je bilo vidjeti onako raščupane, poderane odjeće i pune prašine, kako razočarani napuštaju palaču.⁴⁶

Kritika malograđanstva vidi se u liku seljaka Jože Sedlaka koji se uzaludno trudi postići profinjen izgled. On je također licemjer jer ne prihvaća da bude ono što zaista jest.

A trudio se da izgleda što građanskiji, pa je preko cipela nosio čak gamaše, iako je na rubovima cipela bilo blata i prašine.⁴⁷

U prvome poglavlju prvoga dijela radnja je smještena u vrijeme raspada Austro-Ugarske. Tada se provodila agrarna reforma u kojoj se zemlja uzimala zemljoposjednicima i davala seljacima. No Crkva je iznimka iako je bila najveći zemljoposjednik. Iz priloženoga vidi se indirektna kritika Crkve koja bi trebala pomagati siromašnim ljudima, a ne sebično zadržavati posjede u svome vlasništvu. Preispituju se i iskrenost i dubina čovjekove vjere u Boga. Fabricijevu ocu ona tako malo znači da zbog komada zemlje prelazi na drugu vjeru. Kao primjer može poslužiti i molitva Marte Kučine motivirana željom da

⁴⁶ Brešan, Ivo. (1996.) Ispovijedi nekarakternog čovjeka. Znanje. Zagreb. str 157.

⁴⁷ Brešan, Ivo. (1996.) Ispovijedi nekarakternog čovjeka. Znanje. Zagreb. str 110.

njezina kćer Ida dobije prosce. Već tada Fabricije shvaća da je pobožnost ljudi licemjerna jer se iza nje kriju neki sebični motivi i želje.

*Tu mi se prvi put otkrilo da je pobožnost naših ljudi zapravo plaćanje neke vrste predujma Bogu, kojim od njega žele pribaviti ono što im priroda više ne može dati.*⁴⁸

Svećenici bi trebali potaknuti narod da dolazi na propovijedi i trebali bi biti uzor svim vjernicima. No don Vinko službe obavlja bez volje i motivacije razmišljajući o zadovoljenju svojih hedonističkih potreba u gostionici. Njegovo ponašanje kritika je sve većeg hedonizma svećenstva koje gubi odlike skromnosti i poniznosti. Kasnije se u romanu spominje i pop Đujić koji je vođa četničke skupine. On poput Juliena Sorela, glavnoga lika čuvena Stendhalova romana *Crveno i crno*, svećeničku halju i križ zamjenjuje odorom i puškom. Već u jednoj rečenici vidljivo je njegovo licemjerje:

*Tako je oltar pretvorio u stratište, a križ i kamu u simbole svoje vlasti.*⁴⁹

Problematika nasilja i diskriminacije vidljiva je kada orjunaši upadaju u zlatarnicu Šiptara Gaspara. Politika je prikazana kao najveće zlo zbog kojega mnogi gube život. Fabricije na nju gleda kao na neku vrstu spektakla. Svi koji su drugačiji ili imaju drugačija stajališta od pripadnika režima trebaju biti ušutkani ili likvidirani. Pristaše neke ideologije beskrupulozno ubijaju ljude i siluju žene jer fanatično podržavaju krive ideale.

*Kroz sudbinu Brešanova junaka ogleda se reljefnost našeg političkog stoljeća, pa roman možemo čitati i kao njegovu romanesknu inventuru, ali i kao piščev obračun s ideologijama koje su obilježile (naše) vrijeme, odnosno – sjevrijeme!*⁵⁰

⁴⁸ Brešan, Ivo. (1996.) Ispovijedi nekarakternog čovjeka. Znanje. Zagreb. str 29.

⁴⁹ Brešan, Ivo. (1996.) Ispovijedi nekarakternog čovjeka. Znanje. Zagreb. str 283.

⁵⁰ I. J. Bošković. (2006.) Nekoliko refleksija o romanima Ive Brešana. Književna republika -4, 11/12, str 68.

Fabricije Viskov spreman je prilagoditi se svakome režimu samo da sačuva vlastitu glavu. Ipak, svjestan je da istinski ne pripada niti jednom sistemu i vjerojatno ga baš ta činjenica održava na životu tijekom njegovih opasnih pustolovina. On u svojim monolozima spominje i stvarne osobe poput Tite i Hitlera, ali nijedan ne dobiva njegovu naklonost:

Prirodno bi bilo da nema nikakvih granica i da se ljudi posvuda kreću, kao druga živa bića u prirodi. A Hitler bi htio od Europe napraviti zoološki vrt i svaku vrstu staviti u njen kavez, da ima što manje dodira s drugima. S tim da on u tom vrtu bude čuvar reda.⁵¹

Želio sam pomoći Civadeliću, a time i Titovoj politici, ne zbog Tita samog, jer, što je meni Tito i ja njemu?⁵²

Fabricije sam sebe uspoređuje s običnim malim pijunom koji se nalazi na šahovskoj ploči međunarodne politike i koji ništa ne razumije. Moćnike čije ga ruke pokreću naziva „nevidljivim igračima“. Navedena sintagma ukazuje na nedodirljivost i anonimnost onih na vrhu. Slična je terminu iz ekonomije „nevidljiva ruka“ koji je prvi put upotrijebio Adam Smith u knjizi *Bogatstvo naroda*. Prvotne pozitivne konotacije zamijenjene su tumačenjima da je taj izraz samo izgovor moćnicima za još veće bogaćenje. Vidljivo je da obje sintagme pobuđuju negativne konotacije i da ih povezuje pojam moći. Fabricije ironično progovara i o sudstvu koje se s lakoćom igra životima i sudbinama ljudi. U tome kontekstu ponovno je spomenut netko „nevidljiv“ tko porotu i suce vrti poput marioneta i prilagođava ih svojim interesima.

Nasuprot Fabriciju, postoje likovi koji bi i život dali zbog ideala. Jozo fanatično ide na brojne sastanke, riskira, pojavljuje se na opasnim mjestima, postaje vođa, a sve s ciljem da doživi osnivanje samostalne države Hrvatske. On nekim čudom uspijeva doživjeti starost, ali razočaran je stanjem koje vidi i odlučuje otići u

⁵¹ Brešan, Ivo. (1996.) Ispovijedi nekarakternog čovjeka. Znanje. Zagreb. str 140.

⁵² Brešan, Ivo. (1996.) Ispovijedi nekarakternog čovjeka. Znanje. Zagreb. str 462.

Njemačku. Fabricijeva braća umiru zbog ideologije. Cvita je primjer hrabre žene partizanke koja se dobro drži i u kriznim situacijama. Eliza se upušta u politiku zbog osвете, a zbog nje gubi život. Mnogi likovi pojavljuju se u nekim epizodama, a već u idućima pogibaju. Peto poglavlje trećega dijela nosi zanimljiv naslov: *O uzaludnosti i lažnosti svakog herojskog čina i o susretu s Giulijom*. Već sam naslov daje naslutiti Brešanov stav o žrtvovanjima heroja. O lažnosti herojskog čina bilo je već riječ prilikom Fabricijeva priznanja da je sve činio zbog straha, a ne zbog hrabrosti. Riječ uzaludnost najbolje opisuje život heroja Končara koji je bespotrebno ugašen zbog partizanskih ideala. Tužno je to što su ga njegovi drugovi svjesno poslali u smrt jer im je bio potrebniji kao mit nego kao čovjek.

*Končara se nije smjelo izbaviti, jer bi se time posve poništila herojska dimenzija njegova držanja pred sudom.*⁵³

Baš kada čovjek pomisli da nema ništa gore od vlasti i ideologije, Brešan pronade riječ bezvlašće. Na prvi pogled takva situacija čini se idiličnom, ali ona vodi do potpunog kaosa u kojemu stradaju oni koji su najmanje krivi. Narod je bijesan zbog prijašnjih situacija i traži krivca na kojemu će iskaliti dugo potiskivanu ljutnju.

*I pri tom žrtva može postati bilo tko, ako se makar većinom u svom ponašanju razlikuje od ostalih. Ili ne mora se ni razlikovati, dovoljno je da se po nečemu može uzeti kao zamjena za krivca, onako kako se u karnevalu uzima lutka zvana „Krnjo“ i spaljuje kao uzročnik svih nevolja koje su ljude zadesile tijekom godine.*⁵⁴

Pavica postaje idealna žrtva za spaljivanje jer je bila poput lutke koja pristaje biti sve što drugi u njoj vide. Narod je prikazan kao gomila željna predstave pa čak i pod cijenu tuđega života. To je vidljivo u još jednoj situaciji, kada je

⁵³ Brešan, Ivo. (1996.) Ispovijedi nekarakternog čovjeka. Znanje. Zagreb. str 228.

⁵⁴ Brešan, Ivo. (1996.) Ispovijedi nekarakternog čovjeka. Znanje. Zagreb. str 272.

gomila nestrpljivo iščekivala trenutak Cvitina mučenja. Osjetili su veliko razočaranje kada su shvatili da do toga neće doći. Gomila se osjećala kao publika koja je kupila ulaznicu za predstavu koja se neće izvesti. Društvu nedostaje suosjećanje, a rat pretvara ljude u hladnokrvne zvijeri. Poput Melkiora Tresića iz Marinkovićeva *Kiklopa* i Fabricije je svjestan apsurdna ratnih zbivanja: *Ubija se, očito, samo zbog ubijanja i zato što je to nekome užitak.*⁵⁵

U El Shatu Fabricije pokušava raskrinkati Mamuta, ali kasnije shvaća da se ne bori samo protiv njega već protiv organizirane bande i čitavog jednog sustava kriminala koji seže sve do vrha. Takav zaključak sličan je onome Motke i Gica koji na kraju romana postaju svjesni da ih je vrijeme pregazilo i da nisu dorasli novoj generaciji beskrupuloznih prevaranata..

Već je spomenuto da je Fabricije načitana i obrazovana osoba koja je navikla izražavati kritički stav prema svemu što ga okružuje. Stoga ni ne čudi što u kratkome roku opaža brojne nedostatke u obrazovnom sustavu, a na meti njegovih sarkastičnih opaski često se znaju naći pripadnici akademskoga sloja. Najviše im zamjerava nedostatak praktičnosti i snalažljivosti u svakodnevnim životnim situacijama. Šlampavost, nesigurnost i strah od života izraženi su posebno kod onih akademskih građana koji su navikli informacije učiti napamet bez imalo promišljanja o njima. Zato se u stvarnome životu osjećaju izgubljeno jer za životu školu ne postoji skripta koju bi pratili.

*I zaista, imaš ljudi s golemim znanjem i zvučnim akademskim titulama, ali u običnim životnim situacijama ponašaju se i razmišljaju kao notorni idioti.*⁵⁶

U prvome poglavlju drugoga dijela čitatelj prati Fabricijev odlazak u Zagreb na studij hrvatskoga jezika i književnosti. U trećemu poglavlju Fabricije doživljava stresan upis na fakultet prepun ispunjavanja bespotrebnih formulara. Iskusan u provođenju životnih predstava, brzo uočava međusobne igrice koje se odvijaju

⁵⁵ Brešan, Ivo. (1996.) Ispovijedi nekarakternog čovjeka. Znanje. Zagreb. str 296.

⁵⁶ Brešan, Ivo. (1996.) Ispovijedi nekarakternog čovjeka. Znanje. Zagreb. str 72.

iza kulisa fakultetske ustanove. Postojanje hijerarhije u akademskome svijetu unosi nemir između djelatnika i međusobnu želju za nadmetanjem. O odnosima moći u akademskome društvu pisala je akademkinja Marina Katnić-Bakaršić u knjizi *Između diskursa moći i moći diskursa* iz 2012. godine. Fakultetski činovnici svjesni su svoje niske pozicije u akademskoj hijerarhiji pa svoje frustracije prenose na studente. Tako se barem malo približavaju profesorskom autoritetu koji im je nedostižan.

*Zato po aroganciji i omalovažavanju stranki, sveučilišnoj birokraciji nigdje nema ravne, čak ni u poreznim uredima.*⁵⁷

Još veće razočaranje doživio je na predavanjima. Profesori su interpretaciji Gundulićeva *Osmana* pristupali površno i bez imalo entuzijazma. Postavljali su pogrešna pitanja koja se odnose na stvarnost izvan teksta, a ne onu književnu. Raspravljali su o izgubljenim pjevanjima iako su svjesni da su to besmislene rasprave na koje se ne može dati odgovor.

*Duh sveučilišne administracije kao da je prešao i na profesore, jer su u svim književnim djelima govorili, najblaže rečeno, kao činovnici o pojedinim spisima, koje su uzeli u postupak.*⁵⁸

Fabricije prave intelektualce prepoznaje tek u družini avangardnih umjetnika iz kavane *Corso*. No to ne znači da ga slike Josipa Slanskog impresioniraju već ima odbojan stav prema njima. Opisuje zanos kojim Slanski slika, ali to slikanje Fabricije ironično naziva premještanjem boja s palete na platno. Kasnije, u Fabricijevu monologu, čitatelju je otkrivena izrazito oštra kritika Slanskih slika:

*Jer, slikati se može NEŠTO, a ono što je izlazilo ispod njegova kista bilo je u pravom smislu riječi NIŠTA, čak ni neki apstraktni lik, već mrlje boje nasumce nabacane jedna pored druge, bez ikakva suvisla plana.*⁵⁹

⁵⁷ Brešan, Ivo. (1996.) Ispovijedi nekarakternog čovjeka. Znanje. Zagreb. str 124.

⁵⁸ Brešan, Ivo. (1996.) Ispovijedi nekarakternog čovjeka. Znanje. Zagreb. str 124.

Navedeni su primjeri samo nekih citata iz kojih se može iščitati kritički stav, a takvih citata ima još mnoštvo.

3.3. Ništa sveto

Roman *Ništa sveto* objavljen je 2008. godine, a ujedno je i posljednji Brešanov pikarski roman. Sastoji se od prologa, epiloga te dva dijela koja sadrže sveukupno 15 epizoda. Radnja prati životne dogodovštine Nenada Praline koji tijekom pustolovina preuzima tuđa dva identiteta, onaj Krešimira Brakusa i Eugena Lopande. Roman nosi takav naziv jer navedenom (anti)junaku u životu ništa nije sveto. Nevjerojatne epizode nižu se jedna za drugom što ukazuje na linearnu kompoziciju romana. Prolog je ponešto drugačiji od onoga u romanu *Ispovijedi nekarakternog čovjeka*. Sadrži intermedijalne elemente koji su naznačeni kurzivom, a to su vijesti o opasnoj ustaškoj terorističkoj zajednici *Hrvatski revolucionarni zdruk*. U jednome dijelu romana vidljiva je i metatekstualnost, a to je tekst u kurzivu koji Pralina izgovara kada prosi. Intertekstualnost dolazi do izražaja kada Nenad nabraja knjige koje je čitao u stanu koji je naslijedio (poznati klasici svjetske književnosti: Hašekov *Dobri vojnik Švejk*, Tolstojev *Rat i mir*, Cervantesov *Don Quijote*, Dickensova *Velika očekivanja* i dr.). Najviše mu se dopala Millerova *Rakova obratnica* prema kojoj je nazvano treće poglavlje romana. Načitanost potiče Nenada na razmišljanja o brojnim filozofskim pitanjima pa je roman bliži novijoj pikarskoj tradiciji.

Već u prvome poglavlju, nazvanom *Kurvin sin*, pripovjedač je u prvome licu i obraća se čitatelju. Vidljiva je pseudoautobiografska perspektiva jer želi uvjeriti čitatelja u isповijest koja će uslijediti, a koja ga je dovela do trenutnoga stanja. Pralina želi da ga čitatelj razumije, a to će pokušati pomoću spisa koji upravo piše. Kao takav, spis nije objektivan već je jednostrano gledište Nenada

⁵⁹ Brešan, Ivo. (1996.) *Ispovijedi nekarakternog čovjeka*. Znanje. Zagreb. str 132.

Praline. Iz citata može se vidjeti kako će okolina Nenada definirati kao pikara, koristeći razne sinonime spomenute riječi:

Nakon što ovi reci ugledaju svjetlost dana, ako uopće do toga dođe, uz moje će se ime, kad god se bude spominjalo u nekom pristojnom društvu, nesumnjivo lijepiti izrazi kao: bagra, ološ, šljam, probisvijet, lupež, varalica i bezbroj pratećih pridjeva koji nekoga stavljaju na samo dno života.⁶⁰

Nenad odrasta u kaotičnome svijetu ispunjenom nemirima. Njegova majka bila je prostitutka koja je umrla od sifilisa. Nenad svoje začecje ironično naziva poslovnom transakcijom njegove majke. Ona ga je odmah poslije rođenja ostavila u Domu za nezbrinutu djecu. Nenad nikada nije imao stabilan dom i obitelj koja bi mu pružila ljubav i toplinu. Takav način odrastanja uklapa se u šablonu tradicionalnog pikara.

A kad pikaro i nije siročje, uglavnom odrasta bez oca ili potječe iz disfunkcionalne obitelji te vrlo rano napušta okrilje i sigurnost obitelji.⁶¹

Nenad spominje svoje podrijetlo u negativnome kontekstu. Napominje da mu je majka bila kurva pa ni on ne može biti bolji. Svoje pogrešne postupke opravdava nejasnim podrijetlom. Čovjeka njegov identitet definira i na neki način određuje, a Nenadov identitet mutan je baš kao i njegovi postupci. Zato je samokritičan i sumnja u to da ikada može biti bolja osoba.

Sjetim se da sam sin kurve Valentine, džepar, lupež, varalica, prosjak i probisvijet, kojemu ni po kojoj logici ovdje nije mjesto, pa me obuzme atavistički strah, kao što bi nekog neandertalca, kad bi, čudnim virom sudbine, zalutao u Versailles.⁶²

⁶⁰ Brešan, Ivo. (2008.) Ništa sveto. Naklada Ljevak. Zagreb. str 19.

⁶¹ Brkić, Mirna. (2010.) Mudraci iza maske smijeha. Synopsis. Zagreb. str 32.

⁶² Brešan, Ivo. (2008.) Ništa sveto. Naklada Ljevak. Zagreb. str 158.

*Ali što mogu, kad sam satkan od takve građe da mi je osobni probitak uvijek bio važniji od svega što drugi drže svetinjom.*⁶³

Ironična je činjenica da prostitutka Valentina uopće nije njegova majka jer je prilikom rođenja zamijenjen s drugom bebom. Četvrto poglavlje nosi naziv *Nevidljivi dvojniki*. Već sam naziv asocira na brata blizanca za kojega Nenad ni ne zna da postoji. Tzv. *doppelgangeri* javljaju se i u ranijoj književnosti pa tu pojavu koriste E. A. Poe u *Williamu Wilsonu*, Charles Dickens u *Priči o dva grada*, Julie Cortázar u *Školicama* i dr. U književnosti dvojnici najčešće prikazuju onu drugu, mračniju stranu karaktera glavnoga lika. Ponekad je riječ o crno-bijeloj opoziciji dobar nasuprot lošem bratu blizancu, a ponekad prikazuje ono u što se glavni lik može razviti tijekom vremena. Zanimljiv je primjer *Slika Doriana Graya*, Oscara Wildea. Dorianov portret prikazuje dualitet njegove ličnosti i ono u što se on postupno pretvarao. Tako i Nenadov brat može na neki način aludirati na Nenadovu višestruku ličnost i ulančavanje identiteta koje posebno dolazi do izražaja u njegovu monologu iz psihijatrijskog sanatorija. Potreba za višestrukim identitetima vjerojatno potječe i iz činjenice da je u djetinjstvu bio bez identiteta. No svjestan je činjenice da se toliko stopio sa svojim lažnim ulogama i nošenjem maski da je zaboravio na onoga pravoga sebe. Takva nejasna pozicija pikara može se povezati s kartom džokera u špilju. Džokera karakteriziraju neuklopljenost i sveobuhvatnost. Ne uklapa se ni u jednu seriju, a može zamijeniti bilo koju od karata. Tako se ni Nenad u djetinjstvu ne uklapa nigdje, a kasnije preuzima tuđe identitete i prilagođava se svakoj okolini. U sedmome poglavlju on progovara o razlozima preuzimanja svih identiteta:

*Nenad Pralina sam postao protiv svoje volje, samim rođenjem. Eugena Lopandu sam ja odabrao, a Krešimir Brakus mi je pao s neba, jer je neka viša sila, Bog ili ne znam tko, učinila da sličim kao jajetu čovjeku s tim imenom.*⁶⁴

⁶³ Brešan, Ivo. (2008.) Ništa sveto. Naklada Ljevak. Zagreb. str 242.

Zaključak o identitetu koji donosi u epilogu podsjeća na onaj koji donosi Arsen Toplak na kraju romana *Isušena kaljuža*. Oba lika ne znaju odgovor na pitanje tko su zaista pravi oni.

*Ne znam može li itko od nas sa sigurnošću reći što podrazumijeva pod tim kad kaže: - Ja? I uopće, što je to zapravo ja?*⁶⁵

Bijeg iz doma još je jedno tipično obilježje pikara. Nenad bježi jer dom doživljava kao kuću užasa u kojoj je samo jedan od zamoraca kojima se manipulira. Pikare definira njihova dinamičnost i kaotičnost pa ni ne čudi da je Nenad cijelo vrijeme u bijegu i neprestanoj interakciji s različitim tipovima ljudi. Prostitutka Lili zamjena je za njegovu majku, ali ona ga od prvih dana uči manipuliranju i krađi. Mladi pikaro gleda samo da zadovolji svoje osnovne egzistencijalne potrebe ne razmišljajući o moralu svojih postupaka.

*Jednostavno sam sve što radim shvaćao kao nešto što moram učiniti da bi mi Lili davala hranu, odjeću i krov nad glavom.*⁶⁶

Kasnije će mu spretnost i sposobnost manipuliranja spašavati život. Lukavost je izražena i u situaciji kada treba prepoznati svoju navodnu kuću, ali on mudro prepušta Rajevića da ide prvi pod izlikom da majku pripremi za njegov dolazak.

Nenad želi uživati u udobnostima, pa u monolozima često ističe svoju težnju za takvim životom.

*Jedino do čega mi je uistinu stalo, to je kako proživjeti svoj vijek što udobnije i bez većih briga.*⁶⁷

Želi biti sit, imati odjeću, krov nad glavom i živjeti u miru. Banalan primjer takve situacije je ona kada se s Marcellom Gambettom posvađao oko toga čija je kokoš koju su obojica lovili. Preuzimajući identitet mrtvoga čovjeka čitatelju

⁶⁴ Brešan, Ivo. (2008.) Ništa sveto. Naklada Ljevak. Zagreb. str 190.

⁶⁵ Brešan, Ivo. (2008.) Ništa sveto. Naklada Ljevak. Zagreb. str 383.

⁶⁶ Brešan, Ivo. (2008.) Ništa sveto. Naklada Ljevak. Zagreb. str 44.

⁶⁷ Brešan, Ivo. (2008.) Ništa sveto. Naklada Ljevak. Zagreb. str 96.

daje do znanja da ne mari za mrtvace. Prilagođava se i u situaciji kada mora oženiti njemu omraženu Stelu samo kako bi dobio nasljedstvo iz Kanade. Koliko god bio sebičan, u jednom dijelu romana priznaje da postoji nešto što poštuje. Nenad cijeni ljudski život i gleda da na svome životnome putu ne ugrozi nikoga.

Topos theatrum mundi javlja se i u ovome romanu. Nenad već od djetinjstva uči kako dobro odglumiti na pozornici života. Dobra gluma osigurava mu zadovoljenje osnovnih životnih potreba. Baš poput profesionalnog glumca, priprema se prije glavnoga nastupa i tako smanjuje mogućnost pogreške. Kasnije će mu te vještine pomoći da se snađe u puno gorim situacijama. Ponekad mora odigrati neke uloge koje mu teško padaju:

*Opet me čeka odigrati ulogu koja nimalo nije po mojem ukusu ni mjeri. I to više nego ikad dosad, čak na međunarodnoj pozornici.*⁶⁸

U epilogu govori i o svojim identitetima kao ulogama koje igra za doktore, ostalo osoblje i pacijente. Vješto se prebacuje iz jedne uloge u drugu ovisno o tome koju predstavu želi iduću izvesti.

Nenada Fortuna iznevjerava odmah poslije rođenja. Fatalna zamjena u rodilištu usmjerit će njegov život prema težemu putu. Loša Fortuna umiješala je svoje prste i spriječila ga da živi tipičnim obiteljskim životom. Nenad je svjestan jačine njezina utjecaja pa je spominje već na početku romana.

*Bolje da odmah prijeđem na ono zbog čega sam se latio pera, a to su brojni usponi i padovi do kojih me dovodila prevrtljiva sudbina, dok nisam došao u ono zatišje u kojemu me više nikakve bure ni oluje ne mogu čak ni zaljuljati.*⁶⁹

Ipak, Fortuna mu se ponekad smiluje i izvuče ga iz nekih teških situacija. Jednom je varao ljude da sakuplja priloge za poboljšanje TV programa. Spletom okolnosti TV program se kasnije zaista poboljšao pa nitko nije ni primijetio

⁶⁸ Brešan, Ivo. (2008.) Ništa sveto. Naklada Ljevak. Zagreb. str 352.

⁶⁹ Brešan, Ivo. (2008.) Ništa sveto. Naklada Ljevak. Zagreb. str 19./20.

prijevaru. Isto tako, oružje iz Libije koje je obećao isporučiti, nekim čudom se zaista pojavilo i tako mu spasilo glavu. Nenad se namjerno upušta u riskantne situacije i tako izaziva Fortunu. Pikari su navikli na kaotičan svijet i svoju nesigurnu poziciju. Mirnije razdoblje ih zbunjuje te oni tada izazivaju dinamiku i uzbuđenje svjesni da se kockaju vlastitim životom.

Ne znam što me spopalo da sam u tom trenutku poželio izazvati sudbinu. Sasvim nepotrebno. Naprosto mi je došlo da žongliram svojom sigurnošću poput cirkuskog manipulatora.⁷⁰

Prihvatio sam nositi glavu u torbi, umjesto da to odbijem i sklonim se u sigurnost zatvora, makar i osramoćen.⁷¹

Ipak, kada se uvali u teže situacije, postaje svjestan da je nemoćan i prepušta se kolovratu sudbine.

Stoga sam pustio neka mi se kola sudbine kotrljaju nizbrdo i mirno čekao kad će se razlupati.⁷²

Ni u ovome romanu brojne društvene sfere nisu pošteđene kritika. Kroz panoramski pregled društva prikazuje se njegov nemoral i degradacija. Nenad jedan dio djetinjstva provodi u Domu za nezbrinutu djecu. Tamo debela Marta koristi vojni režim kako bi izazvala strah i autoritet kod djece. Postoje brojni domovi u kojima djeci nedostaju ljubav i toplina. Poslije tiranskog režima prepušteni su sami sebi u vanjskome svijetu. Kako bi preživjeli upuštaju se u krađu i druge oblike nelegalnog djelovanja. Nenad tako završava u napuštenom sirotinjskome naselju. Susreće se s armijom prosjaka kojoj će uskoro i sam pripadati. Pikaro je inače slobodan i sam odlučuje o svome kretanju i djelovanju. No Nenad gubi tu slobodu i upada u cijelu jednu organizaciju kriminala. Oni svoje radnje opravdavaju time što političare, mađioničare, bioenergetičare i

⁷⁰ Brešan, Ivo. (2008.) Ništa sveto. Naklada Ljevak. Zagreb. str 219.

⁷¹ Brešan, Ivo. (2008.) Ništa sveto. Naklada Ljevak. Zagreb. str 320.

⁷² Brešan, Ivo. (2008.) Ništa sveto. Naklada Ljevak. Zagreb. str 311.

vračare smatraju još gorima. Kritika licemjerja društva vidi se činjenici da prosjaci dobivaju mnogo novaca jer narod na taj način želi iskupiti svoje grijehе. Milodar udjeljuju zbog svojih sebičnih razloga.

*Mi omogućujemo ljudima da, dajući nam milodare steknu uvjerenje kako su bar nešto bolji negoli su bili prije toga, i to ih čini sretnijima. A ako su uz to još i vjernici, nadaju se da su time zaslužili i malo milosti Božje.*⁷³

Besmisao politike i ratovanja često dolazi do izražaja u monolozima glavnoga lika. Politika sputava njegovu slobodu jer su učestale situacije u kojima zbog nje postaje marioneta u tuđim rukama. Nenad je svjestan svoje pozicije „maloga“ čovjeka kojemu nikakve političke promjene neće pomoći da zadovolji svoje egzistencijalne potrebe. Politika mu neće donijeti boljitak. Filip Lopanda upozorava ga na beskrupuloznost i promjenjivost politike i rata:

*U politici ti, moj Nenade, važe druga pravila nego u životu. Nema krivnje i nevinosti. Postoje samo točne i krive procjene. Slično je i u ratu. Možeš tisuće nedužnih ljudi poslati u smrt, ali ako si uspio u onome što si zamislio, heroj si. A ako nisi, postaješ ratni zločinac.*⁷⁴

U poglavlju *Tko to tamo krade?* Nenad se odlučuje obračunati s onima koji ionako pljačkaju državu. On odlučuje opljačkati pljačkaše, ali ubrzo je uhvaćen jer je samo sitni prevarant u odnosu na cijeli jedan korumpirani sustav vlasti. Sarkastične opaske vezane uz besmisao politike i rata jedino su što mu preostaje u takvome sustavu:

*Tamo se ni onda nismo uspijevali snaći. Ustaše, četnici, partizani, Nijemci, čevkezi, mi... pa još neki kojima ni naziva ne pamtim... ne znaš tko protiv koga ratuje ni s kim je u savezu.*⁷⁵

⁷³ Brešan, Ivo. (2008.) Ništa sveto. Naklada Ljevak. Zagreb. str 59.

⁷⁴ Brešan, Ivo. (2008.) Ništa sveto. Naklada Ljevak. Zagreb. str 82.

⁷⁵ Brešan, Ivo. (2008.) Ništa sveto. Naklada Ljevak. Zagreb. str 198.

Novac je predstavljen kao glavno oruđe moći. Njegova moć toliko raste da prelazi granice materijalnog svijeta i ulazi u nematerijalnu sferu. Njime se kupuje iskupljenje od grijeha, ali i mijenja identitet. Novac omogućuje ljudima da se po potrebi pretvore u drugu osobu. U današnje vrijeme ta granica se pomaknula pa neki bogataši doslovno mijenjaju izgled kako bi postali netko drugi. Nenad u jednome dijelu sarkastično progovara o tome:

*Tako me ta pretvorba u drugu osobu stajala samo 50 dinara taksenih maraka.*⁷⁶

On općenito ima sarkastičan pogled na bogataše:

*Cijelu tu paradu promatrao sam kao što bi neki posjetitelj izložbu rasnih pasa s pedigreeom.*⁷⁷

Spominje se i umjetnost koja u ratno doba svojom uzvišenošću djeluje mahnito. Brešan suvremeno doba naziva nestabilnim. Svjestan je toga da se peto godišnje doba proširilo na cijelu godinu. Odnosno, došlo je do izokretanja vrijednosti kao u karnevalu. No to nije kratkotrajno izokretanje vrijednosti već jedan dugotrajan proces degradacije društva koji se nastavlja i dalje. Ljudi postaju ravnodušni i sebični, a krivca za spaljivanje na lomači uvijek traže u drugima. Materijalne stvari cijene se više od duhovnih vrijednosti i empatije. Vrijednost čovjeka gleda se prema njegovu bogatstvu i moći, a ne prema tome kakva je osoba. Kriminalci plaćaju svoju slobodu, a pošteni ljudi završavaju u zatvoru. Pojedincu takav sustav vrijednosti uči da će bolje proći u životu ako zaboravi na prave moralne vrijednosti. Zbog vlastite egzistencije on postaje rob suvremenoga kapitalističkog sustava.

*Živimo u čudnim vremenima u kojima ništa nije stabilno, pa ni taj tvoj ugled. Vrijednosti se stalno obrću za 180 stupnjeva. Kriminalci postaju časnim ljudima, a oni sa zaslugama dolaze pod udar zakona.*⁷⁸

⁷⁶ Brešan, Ivo. (2008.) Ništa sveto. Naklada Ljevak. Zagreb. str 90.

⁷⁷ Brešan, Ivo. (2008.) Ništa sveto. Naklada Ljevak. Zagreb. str 258.

Posljednji Brešanov pikarski roman također je izazov za svakog čitatelja. S Nenadom Pralinom čitatelj proživljava sve njegove pustolovine. No samo oni iskusni i obrazovani prepoznat će ironiju, sarkazam, brojne natuknice i migove sakrivene iza koprane naizgled bezazlenih riječi glavnoga (anti)junaka.

⁷⁸ Brešan, Ivo. (2008.) Ništa sveto. Naklada Ljevak. Zagreb. str 238.

4. ZAKLJUČAK

Ivo Brešan svoj je spisateljski talent još jednom dokazao kada se upustio u pisanje ovoga pomalo zaboravljenog žanra. *Ptice nebeske* već svojim podnaslovom otkrivaju da je riječ o tradicionalnom pikarskom romanu u stilu španjolskih romana 16. stoljeća. Jedino pripovijedanjem u 3. licu i Motkinim intelektualnim promišljanjima roman prkosi toj tradiciji. Čitatelj uživa u pustolovinama pikarskog dvojca, ali ga mnoge ironične i sarkastične opaske neprestano drže budnim i upozoravaju da nije riječ o trivijalnom žanru. Iza maski riječi kriju se oštre kritike koje čitatelj tek treba otkriti lutajući labirintom teksta.

Druga dva romana, *Ispovijedi nekarakternog čovjeka* i *Ništa sveto*, pripadaju novijoj tradiciji pikarskog romana. Fabricije Viskov i Nenad Pralina načitani su pikari koji razmišljaju o svome identitetu i svijetu oko sebe. Iz njihovih promišljanja mogu se iščitati brojne kritike društva i režima, a najčešće su one na račun politike, vjere, ekonomije, obrazovanja i malograđanstva. Pikari iz Brešanovih romana čitav život glume razne uloge na pozornici života. No novije doba prisiljava ih da se poput ostarjelih glumaca povuku u sjenu. Oni postaju svjedocima neprestane degradacije društva, a ubrzo ih povijest proždire i gura u anonimnost. Povijest se ponovno pokazala kao rušiteljica života koja se poigrava sudbinama pikara.

Neslavne sudbine ovih (anti)junaka mogu se povezati i s krahom pikarskog romana u suvremeno doba. Književnost je često odraz stvarnosti doba u kojem nastaje pa je paradoksalno to što u doba kada broj prevaranata raste, popularnost pikarskog romana opada do razine odumiranja. Ono što također ne ide u prilog oživljavanju žanra činjenica je da općenito opada čitanost knjiga bez obzira na žanrovsku pripadnost. Ipak, ostaje nada da će se poput nove generacije

prevaranata pojaviti i nova generacija književnika koja će oživjeti prastari duh pikarskog romana.

5. LITERATURA

1. Beker, Miroslav. (2002.) Roman 18. stoljeća. Školska knjiga. Zagreb.
2. Brešan, Ivo. (1990.) Ptice nebeske. Znanje. Zagreb.
3. Brešan, Ivo. (1996.) Ispovijedi nekarakternog čovjeka. Znanje. Zagreb.
4. Brešan, Ivo. (2008.) Ništa sveto. Naknada Ljevak. Zagreb.
5. Brešan, Ivo (2009.) // Hrvatska književna enciklopedija, sv.1, LZMK. Zagreb
6. Bahtin, Mihail. (1978.) Stvaralaštvo Fransa Rablea i narodna kultura srednjeg veka i renesanse. Nolit. Beograd.
7. Brkić, Mirna. (2010.) Mudraci iza maske smijeha. Synopsis. Zagreb – Sarajevo.
8. Lachmann, Renate. (2002.) Phantasia / Memoria / Rhetorica. Matica hrvatska. Zagreb.
9. Skračić, Tomislav, Krešimir. (2011.) Druga Lazarova smrt, Država N. Y. Sveučilište u Zadru. Zadar.
10. Visković, Velimir. (2000.) Umijeće pripovijedanja: Ogledi o hrvatskoj prozi. Znanje. Zagreb.

Članci:

1. Bošković, I. J. (2006.) Nekoliko refleksija o romanima Ive Brešana // Književna republika (Zagreb). -4,11/12; str 65-78.
2. Brešić, Vinko. (2006.) Mislim, dakle sumnjam... Opaske Brešanova urednika s dodatkom // Književna republika (Zagreb). -4,11/12; str 51-53.

1. SAŽETAK I KLJUČNE RIJEČI

U ovome radu naglasak je na pikarskim i neopikarskim elementima u romanima Ive Brešana. U prvoj cjelini daje se uvid u Brešanovu biografiju i stvaralaštvo. Spominju se njegov dramski i prozni opus u kojima se također može vidjeti kritika vladajuće ideologije.

Pojašnjava se pojam pikarskog romana i značenje riječi pikaro. Prati se razvoj tradicije još od vremena luda, preteča pikara. Spominju se neka kanonska djela svjetske književnosti u kojima se pojavljuju pikarski elementi.

U romanima *Ptice nebeske*, *Ispovijedi nekarakternog čovjeka* i *Ništa sveto* traže se pikarski elementi poput pseudoautobiografske perspektive, epizodičnosti, utjecaja Fortune, toposa theatrum mundi, panoramskog pregleda društva, ali i neopikarski elementi kao što su filozofska promišljanja glavnih likova i njihova spremnost za dublju emotivnu povezanost.

Zbog prikaza tragičnih sudbina „malih“ ljudi i propitivanja istine uočava se poveznica s historiografskom metafikcijom. Progovara se o i navodnoj „smrti“ pikarskog žanra, ali s nadom da će ustati iz pepela stvaralačke i čitalačke krize.

Ključne riječi: pikaro, pikarski roman, morozofi, epizodičnost, kaotičnost, identitet, ideologija, edukacija, theatrum mundi, Fortuna, pseudoautobiografska perspektiva

7. SUMMARY AND KEY WORDS

In this master's thesis accent is on picaresque and neo picaresque elements in Ivo Brešan's novels. First part gives us an insight in Brešan's biography and creative opus. There is all about his scenical and prosaic opus in which he criticized politicians and their ideology.

There is also explained term "picaresque novel and a meaning of a word *picaro*. I wrote about development of a *picaro* tradition even since court fools; who were forerunner of a *picaros*. It is mentioned some of canonical work of world literature with elements of *picaro* movement.

Novels *Ptice nebeske* (Birds of heaven), *Ispovijedi nekarakternog čovjeka* (Confessions of a man without character) and *Ništa sveto* (Nothing sacred); have picaresque elements like pseudoautobiographical perspective, episodic writing, influence of Fortuna, *topos theatrum mundi*, panoramic review of society, but also neo picaresque elements like philosophical reflection of main characters and their preparedness for deeper emotionally connection.

Because of representation tragic destinies of a little men and questioning the real truth about everything, it occurs connection with historiographical metafiction. It is even brought to subject allegedly death of *picaro* genre, but with hope of its rise from creative and readers ashes.

Key words: *Picaro*, picaresque novel, morozophs, episodic, chaotic, identity, ideology, education, *theatrum mundi*, Fortuna, pseudoautobiographical perspective.